

Jan G. Platvoet

GODSDIENST & GEWELD IN AFRIKA

Oorlog en godsdienst in Afrika

Velen, en vooral zij die het beste voor hebben met Afrika, worden mismoedig van de stroom berichten over oorlogen in Afrika, vooral als die godsdienstig geïnspireerd zijn, zoals recentelijk in de Ivoorkust en Nigeria, die tussen christenen in het zuiden en moslims in het noorden. Een ander voorbeeld is Soedan. Daar heeft op 1 juli 2011 het christelijk- en inheems-gelovige zuiden zich als Zuid-Soedan afgescheiden van het moslimse noorden na een halve eeuw burgeroorlog. Eerst was er de Anyanya opstand, van 1955 tot 1972. Die kostte in het zuiden aan een half miljoen mensen het leven. Daarna, toen het noorden in 1983 de *sharia* invoerde, brak een tweede opstand uit die tot 2002 duurde. Die eiste maar liefst twee miljoen levens en verdreef vier miljoen mensen van huis en haard, weer allemaal in het zuiden. Na 1945 heeft geen oorlog meer dood en ontreding gebracht dan deze oorlog tussen moslims en christenen (en gelovigen van inheemse godsdiensten) om het zuiden van Soedan en zijn olie-rijkdom.

Ook in het federale Nigeria heersen al decennia-lang felle politieke spanningen tussen moslims en christenen, twee groepen die elkaar demografisch en electoraal in evenwicht houden. Tot woede van de christenen hebben sinds 2000 zestien noordelijke deelstaten de *sharia* ingevoerd. Op grond daarvan verboden zij de verkoop van alcoholische dranken, voerden gescheiden onderwijs in voor jongens en meisjes, en apart openbaar vervoer voor mannen en vrouwen, en hakten zij handen af van veedieven en veroordeelden vrouwen die overspel zouden hebben gepleegd ter dood door steniging. Gevolg: reeksen bloedige onlusten met vaak meer dan duizend doden in noordelijke steden met grote christelijke minderheden, zoals Kano en Kaduna, in Abuja, en in Jos dat op de grens van het moslimse noorden en het christelijke zuiden ligt. In al die plaatsen staken moslims kerken in brand, christenen moskeeën, en gingen beide moordend en plunderend elkaars wijken in.

[9] *Politieke motieven*

De aanleiding tot de burgeroorlogen die in 2002-2007 en 2010-2011 de Ivoorkust teisterden kwam niet van de Dyula moslims in het noorden van de Ivoorkust. Als handelaren kenden zij geen bekeringsdrift, laat staan drang om de *sharia* in te voeren. De *casus belli* kwam van de zuidelijke, christelijke politici. Die voerden bij wet *Ivoirité* in als voorwaarde om tot president gekozen te kunnen worden: de ouders van een presidentskandidaat dienden minstens twee generaties geleden in de Ivoorkust geboren te zijn. Dit om Alassane Ouattara – van 1990 tot eind 1993 premier onder Houphouët-Boigny! – als kandidaat voor het presidentschap te kunnen diskwalificeren. De bloedige muiterij die op 19 september 2002 in het leger uitbrak splitste Ivoorkust in tweeën. Waarna Frankrijk, de VN en ECOWAS (de unie van de landen van West Afrika) haastig een bufferzone inrichtten tussen het noorden in handen van de ‘rebellens’ en het zuiden beheerst door troepen loyaal aan Gbagbo. November 2004 was een tweede bloedig hoogtepunt toen Gbagbo

Bouaké, centrum van het noordelijk ‘verzet’, liet bombarderen en daarbij negen Franse soldaten doodde. Frankrijk sloeg terug door de luchtmacht van de Ivoorkust uit te schakelen, maar moest daarop duizenden Fransen en andere expats evacueren. Pas in 2007 kon de bufferzone worden geslecht en werden de opstandelingen weer in het leger geïntegreerd. De tweede burgeroorlog brak in december 2010 uit toen Gbagbo weigerde te erkennen dat Ouattara de verkiezingen voor het presidentschap had gewonnen. Het geweld dat volgde eiste honderden doden, vooral in en rond Abidjan, en 800 in Duékoué op 28/29 maart 2011, en bracht 450.000 vluchtelingen op de been. Het kwam tot een kort, hevig hoogtepunt toen troepen loyaal aan Ouattara begin april van dit jaar in enkele dagen heel het zuiden van de Ivoorkust innamen en op 11 april, met hulp van Franse troepen, Gbagbo en zijn vrouw uit hun ondergrondse kelder tevoorschijn haalden.

Ander oorlogsgeweld

Deze drie brandhaarden zijn maar een deel van de treurige litanie van oorlogsgeweld in huidig Afrika. Er zijn ook gruwelijke conflicten tussen Afrikanen met dezelfde godsdienst. In die andere oorlog in Soedan, die tussen Arabische en zwarte moslims in Darfur, zijn sinds 2003 zijn bijna een half miljoen doden gevallen en bijna drie miljoen mensen op de vlucht geslagen. In Burundi, Ruanda – dat zichzelf ‘het meest christelijke land ter wereld’ noemt – en oostelijk Congo vinden al decennia lang slachtpartijen tussen Hutu en Tutsi plaats, met als triest dieptepunt in april 1994 de genocide op 800.000 Tutsi en gematigde Hutu.

En ook in landen met een verscheidenheid aan godsdiensten, maar waar geen spanningen tussen die godsdiensten bestaan vindt afschuwelijk geweld plaats. Bijv. in Sierra Leone dat voor 70% moslims en voor 30% christelijk- en/of inheems-gelovig is, en Liberia met 40% christenen, 40% inheemse gelovigen en 20% moslims. In Liberia leidden etnische tegenstellingen tussen de *settler* elite – afstammelingen van voormalige zwarte slaven uit de VS die in 1824 Monrovia hebben gesticht – en de inheemse bevolking, en spanningen binnen de autochtone bevolking tot twee wrede burgeroorlogen, met in de eerste, van 1989 tot 1996, 200.000 doden, en in de tweede, van 1999 tot 2003, 150.000 doden. Charles Taylor, die in Lybië in guerrillatactiek was getraind, speelde daarin de hoofdrol. Hij was bovendien de aanstichter tot de nog wredere burgeroorlog in Sierra Leone van 1991 tot 2001. Deze oorlogen gingen alle drie om het bezit van diamantmijnen, ijzermijnen, rubberplantages en bossen van Sierra Leone en Liberia. Met hun opbrengsten werden deze oorlogen gefinancierd. In de oorlog in Sierra Leone werden 20.000 kinderen ontvoerd om als kindsoldaten en seks-slavinnen in de rebellenlegers te worden ingezet. Om hen aan die legers te binden werden ze vaak gedrogeerd en tot deelname aan extreme wreedheden [10] gedwongen, zoals het vermoorden van familie, amputaties, en verkrachtingen.

Voeg daarbij dat veel landen in Afrika door kleptocratische regeringen worden bestuurd die de staatskassen plunderen en een flink deel van de hulp gelden uit het buitenland naar geheime bankrekeningen elders wegsluizen; dat corruptie endemisch is; en dat de bevolkingsaantallen exploderen. Wie zou Afrika dan niet afschrijven als het continent waar de bevolking geen uitzicht heeft op een menswaardig bestaan? En evenmin op vrede en goed bestuur, en zeker niet op de welvaart en welbevinden voor iedereen die wij hier in Europa al decennia lang genieten en voor heel normaal houden.

Afrika afschrijven?

Afrika dient echter geenszins te worden afgeschreven! Om meerdere redenen. Ten eerste, hoe triest en waar en nog zeer onvolledig de bovenstaande lijst van oorlogsgeweld in Afrika ook is, ze

geeft een uiterst eenzijdig, incompleet beeld van het immense grote en complexe continent dat Afrika is. De exploderende bevolkingsaantallen en snelle urbanisatie alleen al geven aan dat er in Afrika, ondanks corruptie en kleptocratie, een behoorlijke economische groei is, evenals verbetering van de infrastructuur, gezondheidszorg en onderwijs, en daardoor een toename van welvaart, mobiliteit, en kennis van de wijde wereld. Vandaar ook dat Afrikanen over heel de wereld uitzwermen, tot in de havensteden van China toe, om elders nog meer welvaart te vinden. Die delen ze, als ze die vinden, met de thuisblijvers, die trouwens hun 'uittocht' naar de zwarte diaspora vaak hebben gefinancierd. Precies omdat de toenemende welvaart in Afrika onevenwichtig wordt verdeeld over een bevolking die explosief groeit, vinden er telkens opnieuw bloedige machtsverschuivingen plaats.

Ten tweede, ook Europa is een gewelddadig continent. Na de val het communisme in 1989 viel ook Joegoslavië op gewelddadige wijze uiteen in zeven afzonderlijke staten. Samen met andere Servische, Kroatische en Bosnische oorlogsmisdadigers is na Milošević en Karadžić nu ook Mladić voor het Joegoslavië Tribunaal in Den Haag gebracht om zich te verantwoorden voor de schendingen van het internationaal humanitair recht die hij beging tijdens de Balkanoorlogen, vooral rond Sarajevo en in Srebrenica. Ook Europa kende dus nog onlangs oorlogsgeweld van het soort dat ik boven voor Afrika heb beschreven. Daarbij komt dat Europa een verleden heeft dat nog veel gewelddadiger is dan dat van Afrika. Als we ons tot de 20ste eeuw beperken en alle doden van WO-I, WO-II, de Spaanse burgeroorlog en het terreurbewind van Stalin bij elkaar optellen komen we boven de 100 miljoen uit. Dat is wat eerst de vorstenhuizen van Europa in de gruwelijke loopgravenoorlog van 1914-1918, en daarna de dictators Hitler, Mussolini, Franco en Stalin op hun geweten hebben. Hitler beval zelfs de uitroeiing van alle joden, en vermoordde er op industriële wijze zes miljoen, evenals vele zigeuners, homoseksuelen, gehandicapten en andere *Untermenschen*. Om deze waanzin uit bannen en in de toekomst te voorkomen is de Europese Unie (EU) opgericht en worden de Balkan-landen nu in sneltreinvaart in de EU opgenomen.

Internationale tribunalen

Ten derde, ook in Afrika worden oorlogsmisdadigers nu voor internationale tribunalen gebracht, of voor het Internationaal Strafhof te Den Haag. Het Ruanda Tribunaal te Arusha, Tanzania, berecht de schuldigen aan de Hutu-Tutsi slachtpartijen. Van de 92 die werden aangeklaagd zijn elf nog voortvluchtig. Van de 25 die werden berecht kregen er twee levenslang. Om de oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid begaan in Sierra Leone te berechten stelde de VN-Veiligheidsraad op 14 augustus 2000 het Bijzonder Gerechtshof voor Sierra Leone te Freetown in. Van de elf die werden aangeklaagd is er één overleden, één voortvluchtig, zitten er vier een straf van 40 jaar of meer uit in Ruanda, en drie straffen van 25 jaar of minder. Verder zijn er reeds twee veroordeelden overleden, en werd er één, Charles Taylor om veiligheidsredenen in 2006 naar Den Haag overgebracht waar zijn berechting nu plaats vindt.

Daarnaast het is vooral het Internationaal Strafhof, in 2002 door de VN opgericht en in Den Haag gevestigd, dat oorlogsmisdadigers overal ter wereld, en dus ook in Afrika, kan aanklagen, zij het alleen voor misdaden begaan na 1 juli 2002. Tot nu toe werden uitsluitend aanklachten tegen Afrikanen ingediend. Als eerste werd in 2004 Joseph Kony en vier andere kopstukken van het Leger van de Heer aangeklaagd voor het ontvoeren van duizenden kinderen voor dit leger van kindsoldaten, en voor de gruweldaden die dat rebellenleger in het noorden van Oeganda aanricht. Bij de strijd tussen het Leger van de Heer en het Oegandees leger kwamen sinds 1989 een 100.000 mensen om. Nog 18 anderen uit Afrika werden aangeklaagd: zes uit de Congo; zes uit

Soedan en Darfur, onder wie de president, Omar Bashir; en zes uit Kenya wegens de gewelddadige verkiezingen in 2010. Vijf van de zes Congolese rebellenleiders worden nu in Den Haag berecht. Onder hen de rebellenleider/politicus Jean-Pierre Bemba wegens de misdaden die zijn rebellenleger in 2002-2003 in de Centraal Afrikaanse Republiek beging.

Als wij Afrika wegens al dit intern geweld nu zouden opgeven en afschrijven zou dat getuigen van een zeer te betreuren heropleving van onze negentiende en vroeg-twintig-eeuwse koloniale superioriteitswaan en van de vele stereotypen waarmee wij onze heerschappij over, en [11] uitbuiting van Afrika toen rechtvaardigden door Afrikanen als wild, woest, kinderlijk, achterlijk, lui weg te zetten en Afrika als donker. Echter, de VS heeft zijn eerste *Afro-American* president in Barack Obama; de VN had in Kofi Annan zijn eerste Secretaris-Generaal uit Afrika (uit Cape Coast, Ghana!); het centrum van het christendom is numeriek allang naar het zuiden verschoven; en de r.k. kerk zal op termijn haar eerste zwarte paus hebben. Afrika zal steeds meer zijn rol op het wereldtoneel gaan spelen.

Geen godsdienstoorlogen

Maar hoe religieus Afrika op dit moment ook is, godsdienst speelt een relatief geringe rol in het oorlogsgeweld in hedendaags Afrika. De bepalende oorzaak is, zoals altijd en overal, een economische: wie krijgt toegang tot de bronnen van de welvaart, en tot de politieke macht. Want daarmee kunnen de winnaars van verkiezingen en oorlogen – beide liggen in Afrika en elders dicht tegen elkaar aan – bepalen hoe de welvaart wordt verdeeld, en wie kans krijgt een deel ervan te ontvreemden. Religie lijkt eerder een instrument van politici om vijandsbeelden te activeren en zo lang als nodig virulent te houden – een instrument dat je naar geloven te voorschijn haalt en weer opbergt. Dat bleek in Noord-Nigeria na 2004 toen de gouverneurs die de *sharia* hadden ingevoerd weer voor een volgende termijn herkozen waren. Al spoedig konden vrouwen, gesluierd en wel, weer achterop een motorfiets-taxi door de stad rijden met hun arm om het middel van de mannelijke motorrijder. En alle zes vrouwen die wegens overspel door een *sharia*-rechtbank ter dood waren veroordeeld door steniging werden in hoger beroep vrijgesproken. Geen van deze vrouwen is gestenigd. En die ene keer dat een dief voor het stelen van een koe in 2000 tot afschuw van veel moslims tot amputatie van zijn rechterhand werd veroordeeld, werd die niet afgehakt maar in het ziekenhuis onder narcose door een chirurg geamputeerd. De discussie die daarover nog steeds op het internet plaats vindt zouden moslims het liefst verbieden, omdat die de *sharia* belachelijk maakt.